

FENOMENE METEOROLOGICE ȘI CALAMITĂȚI NATURALE MENȚIONATE PE VECHI CĂRȚI ROMÂNEȘTI DIN SĂLAJ

Cercetarea fondului de carte veche românească din județul Sălaj ne-a permis relevarea unor aspecte privind varietatea și frecvența cărților editate între anii 1643—1825 în Țările Române precum și a vieții spirituale din satele sălăjene, regăsită în însemnările manuscrise de pe vechile file.

Totalizând un număr de 450, aceste însemnări emoționează prin sinceritatea cu care au fost consemnate fapte și întâmplări, alcătuind „mărturie de cronică” pentru ținutul Sălajului.

Alături de mențiunile privind evenimente istorice sau sociale, politice, culturale, nu lipsesc nici datele despre fenomene meteorologice și calamități naturale: ploi abundente, revărsări de ape, alunecări de teren, ninsoși nefirești, înghețuri la sol, secetă, cu toate implicațiile lor.

Cărțile, având conținut religios, cum era și firesc, erau la îndemâna celor cu știință de carte în trecut: preoți, dieci, învățători, care sunt de cele mai multe ori și autorii însemnărilor. Se pare că aceștia țineau evidența evenimentelor comparativ cu cele petrecute cu ani în urmă sau cu prezicerile din „pacsalii”¹.

În cele ce urmează, vom prezenta însemnările² grupându-le pe categorii de fenomene meteorologice.

1. Ploi abundente în anii 1823, 1827, 1889, 1897, 1915.

— Pe fila 1^r liminară a tipăriturii APOSTOL, tipărită la Blaj în anul 1802, Ed. II, din inventarul Bisericii satului Glod (SJ), însemnarea în chirilce: „Anul 1823 primăvara și vara foarte plouăcioase, că vara a ieșit apă³ de 7 ori, șoareci au mâncat bucatele... Tot întru acesta mălaiu s-au plătit cu 8 șustari câte un zlot și cu 9 s-au plătit mai primăvara au fost cu 7 zloți. Primăvara săceta, atunci au făcut drum la Dăbâca și au mers la drum și fete. În luna aprilie 13 zile au ninsu până în 18 după amiazi au căzut foarte multă zăpadă încât sau stricat mulți copaci și pomi că au înfrunzit codrul și pomii au înflorit până în vreme de S. Gheorghe. În săptămâna după Paști era fire de mălaiu înfrunzit. De 16 zile Aprilie au început a ploua și tot ploaie răce au fost și după ce s-au dus zăpada și au fost toate felfeliți.”

— Pe tipăritura STRASTNIC, editată la Blaj în anul 1753, pe foaia de titlu⁴, însemnarea⁵: „1827. Au secerat [prematur] holdele de toamnă la Sânzâiene și de primăvară la Sânpetru și n-au fost fân, curechiu, nici legume, nici grâu.”

— Anul 1889 menționat pentru întârzierea înăsămânțărilor de primăvară: PENTICOSTARION, Sibiu, 1805, fila :

„În anul 1889 au fostu Cășlegi 8 săptămâni și totuși pe la sf. Paști încă nimenea au au semănatu cu plugul nice vilie nu le-au legatu cu răchită numai puținii. Bencze.”

¹ Pravile.

² Însemnările manuscrise au fost transliterate fără a se interveni în ortografie și punctuație, exceptând liniuța de unire. Pentru a se ușura lectura, în paranteze drepte au fost introduse cuvinte ajutătoare.

³ Este vorba de râul Someș care străbate multe sate din județul Sălaj.

⁴ Însemnare reluată pe alte două tipărituri descoperite tot la Biserica din Satul Chechiș (SJ): *Triod*, Blaj, 1801 și *Penticostarion*, Sibiu, 1805.

— Pe sub coperta 1 a CATAVASIERULUI editat la Blaj 1739, ed. 2 (inv. bisericii din Badon, Sj.) întâlnim menționat anul 1915 cu ploii multe: „În anul 1915 au fost tare mare gre vreme și ploaie mare”.

2. Alunecări de teren și revărsări de ape în anii 1897, 1912, 1941, menționate pe următoarele tipărituri:

— PENTICOSTARION, Sibiu, 1805 (inv. bis. Chechiș, Sj.). Pe fila 1^r liminară: „1897. April 24 ziua de Paști tunet, fulger și trăznete mari și din cauze ploilor nu au semanat nemika, apele au fostu totu mari în aceie primăvară. — și s-au resipit⁵ multe locuri de dealu.”

— ANTOLOGHION, București, 1766 (inv. bis. Derșida, Sj.) pe foaia 1^r nenumerotată: „spre știre că în anul acestă 1912 au fostu cele mai multe vărsări de ape. Una în ziua de Rusale au ieșitu apa așa de mare ca la sf. Beserecă n-au fost abe 10 oameni toți au fost dus să taie drumul care merge de aici la Bobota și fără de aceia au mai ieșit apele încă pe timpul cositu[ui] finu[ui] de n-au putut oameni[i] a face fenu și care au fostu cositu totu l-au malitu. Iară brezdele le-au manat apa apoi iară au început a fi timpu bunu până au semănat puțin și eară s-au început ploile ca după Sf. Mărie Mare au început a ploua și tot plouatu până la Postu Crăciunului de n-au pututu oamini semina numai câte o zi două au fost vreme bună și iară a plouat. Cei mai mulți au semănatu grâu cu sapa. Era [iar] mlaiele le-au culesu totu prin ploi și au fost neocapte și până la anul nou cel Ungurescu au fost tot ploi și tină mare, că pe uliță cu patru boi de-abe au putut umbla oameni[i] acuma cee a mai rămas câte olecu de fenu acuma îl cară acasă, alții cu sanie alții cu carul câte olecă”. nu deie Dumnezeu altu an ca și acesta în veci. Și scris-a și prin Pascali că nu mai au văzut ca de 137 de ani n-au fostu an asa de nenoroc câtu ca și acesta. Scris-am eu în Derșida Mică în decembrie 24/6 ianuarie în ajunul Crăciunului, Michail Bene, cantor 1912”. și în continuare: „Bucatele au fost scumpe. Malaiul în plină vară au fost cu 10 fl⁶ ciubărul și cu 12 fl. Era grâul cu 12 florinți”.

— ANTOLOGHION, București, 1766 (inv. bis. Derșida, Sj.).

Pe coperta 1 interior: (Sept. 1 — 1941. atât de mare a fost apa că au distrus câteva case și au făcut mai multe pagube. Berar”.

3. Brumă, ninsori, înghețuri la sol nefirești în anii 1882—1886, 1931, 1956, consemnate pe următoarele cărți liturgice:

— CATAVASIER, Blaj, 1739, ed. 2 (inv. bis. Badon, Sj.)

Pe sub coperta 1: „În anul 1882 aprilie 8 în ziua de paști au ninsu”.

— PENTICOSTARION, Sibiu, 1805 (inv. bis. Chechiș, Sj.) f. 1^v preliminară: „În 7 maiu stilu nou 1886 seau 24 aprilie st.v.⁷ 1886 au ninsu și noaptea au brumatu și înghețatu asia de tare încatu viniele⁸ tote seau vestezitu și alți arbori: prin Petru Vlaicul.”

— STRASTNIC, Blaj, 1800 (inv. bis. Solomon, Sj.) Pe f. titlu r: „În anul 1931 Pascele au fost în 12 aprilie. Atunci au nins în ziua de Paști. La pagina 1: „În anul 1956 s-au sărbătorit sf. Gheorghe în 23 april și au fost 2 săptămâni până la pasci fiind pascele în 6 Mai fiind timpul răce și friguros”.

4. Căldură nefirească în anotimpul iernii. Fenomenul a fost semnalat în anul 1860 pe filele 305—306 din CHIRIACODROMIONUL tipărit la București în anul 1732, ed. 1, aflat în inventarul bisericii din localitatea Rona, Sj.: „Să se știe că la anul 1860 au fost ploaie multă în tot postul Crăciunului și de la Crăciun au plouat și au fost muște ca vara... 14 zile 1860. Am scris eu Constantin Iacob.”

5. Secetă în anii 1863, 1873 cu urmări dramatice: boli, sărăcie cumplită, împrumuturi bănești din străinătate.

Astfel, în ÎNDREPTAREA LEGII, tipăritură apărută la Târgoviște în anul 1652, exemplarul de la Arhivele Statului Zalău, Sălaj, pe foaia de gardă se poate citi următoarea însemnare: „Eu Nicolai Codreanu (alias Nica) învețatoriu Răsăriteanu. Cartea aceasat Sf.ă o am cethitu in anno 1864. și insamnu aci pentru aducerea aminte a anului 1863 în care au fostu secetă, cât nu s-o făcut nici bucate de samantie, ci imparatulu Franțiu Iosif ne-au împrumutatu, cu samantia ear

⁵ Au alunecat.

⁶ Florinți.

⁷ Stil vechi.

pentru bani s-or întabulatu satele la banșeri. În april Siclău 1864 ian. 15. Nicolae Codreanu; Nica, învetiatoriu".

— O notație la fel de dramatică pe ANTOLOGHIONUL de Rîmnic, tipărit în anul 1745, ed. a II-a, exemplarul identificat la biserica din localitatea Gostila, Sj.: „[...] Și în vara a. 1873 au fostu seceta foarte mare că au crepatu pământului de 7 palme și mai multu în josu și după aceie au venitu holera în satu. Familii întregi au muritu și au rămas casele pustii. Scris-am eu Gregoriu Trifanu învățătoriu, augustu în 23 1873. În acea vreme au fostu cantor Velcu Todor“.

Aceste dezvăluiri documentare, alături de alte note manuscrise din cărțile vechi românești identificate în județul Sălaj întregesc imaginea vieții sătești din această zonă a țării din secolele XIX—XX. Ele atrag atenția asupra periodicității unor fenomene naturale, aducătoare de „nenoroc“ pentru populația din NV României: ploi, ninsori, înghețuri nefirești, secete, care au distrus la acea vreme vegetația, determinând costul ridicat al grânelor și îmbolnăvirea populației.

Dincolo de sentimentul de deznădejde în fața unor boli care au decimat sate întregi este relevantă strădania locuitorilor de a face față grelelor încercări prin munci trudnice sau angajamente înrobitoare: „tăieri de drumuri“ pentru a se opri revărsarea acestora, împumuturi bănești la băncile austriece din secolul al XIX-lea, pentru a scoate comunitatea din impas.

Alături de celelalte însemnări, importante din punct de vedere istoric, cultural, lingvistic, considerăm că însemnările prezentate în această lucrare întregesc aspectul social din secolele XIX—XX al satelor transilvane, realizând o cronică a vieții sătești, scrisă de condeieri simpli: preoți, dascăli bisericești, învățători.

ANA CÂNDĂ

PHÉNOMÈNES MÉTÉOROLOGIQUES ET CALAMITÉS NATURELLES MENTIONNÉES SUR LES VIEUX LIVRES ROUMAINS DE SALAJ

(Résumé)

L'Auteur commente ces notes existantes sur les vieux livres roumains de Sălaj qui consignent des phénomènes météorologiques et des calamités naturelles arrivées dans cette part du pays dans l'intervalle 1823—1956.